

TÜRK ROMANINDA KISKANÇLIK SENDROMU (1896-1949)

**Kamuran Eronat. (2021). *Türk Romanında Kıskançlık Sendromu (1896-1949)*.
Ankara: Grafiker Yayınları. ISBN: 978-625-7305-10-5, 1. Baskı, 198 s.**

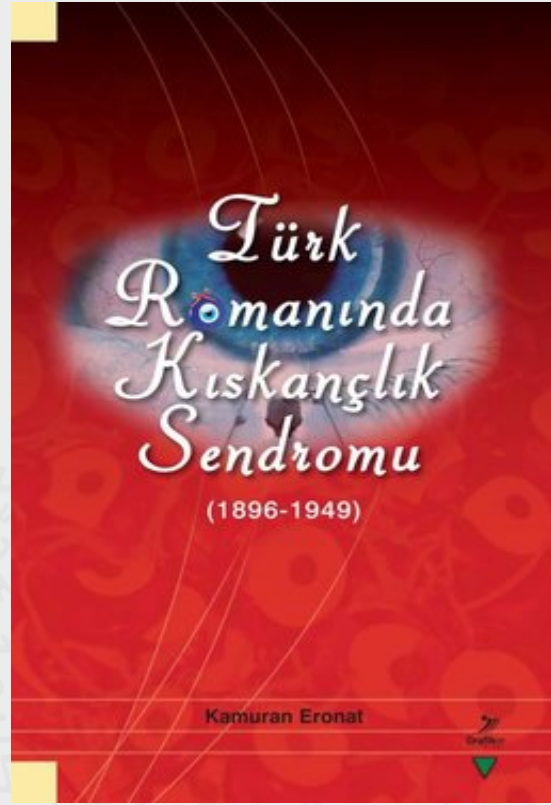
Halil İbrahim YÜCEL*

İnsan tabiatının doğal bir getirisi olan kıskançlık Türk romanında, odakta olsun ya da olmasın, sıkça işlenen bir olgudur. İncelenen çalışmada, Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Doçent Doktor olarak görev yapmakta olan Kamuran Eronat, bu kavramın izini 1896-1949 yılları arasında üretilmiş Türk romanlarında sürer. Yüksek lisans eğitimini Prof. Dr. İbrahim Kavaz danışmanlığında hazırladığı “Türk Hikâyeciliği ve Rasim Özdenören” (1995) teziyle, doktora eğitimini ise Prof. Dr. Ramazan Korkmaz danışmanlığında kaleme aldığı “Adalet Ağaoğlu İnsan ve Eser” (2004) teziyle tamamlayan Eronat’ın doktora çalışması, aynı adla kitaplaşmıştır. Araştırmacının bunlar dışında roman ve hikâye çalışmalarına katkı sağlayan çeşitli kitap bölümleri, makaleleri ve bildirimleri bulunmaktadır.

Adalet Ağaoğlu dışında Kemal Tahir, Sabahattin Ali, Sait Faik, Cengiz Aytmatov gibi romancılar ve hikâyeciler üzerine de çeşitli araştırmaları yayımlanmıştır.

Grafiker Yayınları tarafından 2021 yılında yayımlanan *Türk Romanında Kıskançlık Sendromu (1896-1949)* adlı çalışma, 198 sayfadan oluşmaktadır. Kıskançlık olgusunu ilkin bilimsel bir incelemeye tâbi tutup kuramsal çerçevesini çizen, sonra da kıskanma eyleminin nedenleri, tarafları ve sonuçlarını roman karakterleri üzerinden değerlendiren Eronat’ın bu kitabı, edebiyat ve psikoloji ortak araştırmalarına katkı sunacak bir çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Yazar, çalışmasının ön sözünde, Türk medeniyet dairesi ve kültür hayatında gerçekleşen değişimlerin roman türünü ön plana çıkarması ve karakterlerin zihinsel süreçlerinin anlatılan hikâyelerdeki etkisine dair açıklamalar yaptıktan sonra kıskançlığın romanlarda çatışma ve gerilim yaratan mühim unsurlardan olduğunun altını çizer. Bilhassa “aşk” konulu romanlarda kıskançlık olgusu sıkça işlenen ve aksiyonu tesis eden bir kavramdır. Topluma katılma anlamında Türk erkeği ve Türk kadınının Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki durumunu

* Arş. Gör. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hiyuCELL@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-7776-1401.

kıyaslayan yazar, ilk dönem romanlarında daha ziyade hane içi kıskançlıkların işlendiğinden Cumhuriyetle gerçekleşen büyük dönüşümle ise örneklerin dışarıya -sosyal hayat, eğitim ve çalışma hayatına- yayıldığından bahseder. Eronat burada, çalıştığı tarih aralığını ve romanları okura aktarırken kıskançlık örneklerinin patolojik düzeyde karşımıza çıktığından bahseder. Bu durum, yazarın romanlardaki kıskançlığı örnekler üzerinden yüzeysel bir şekilde aktarmaktan ziyade onu bir sendrom olarak ele alıp değerlendireceğini gösterir.

Kamuran Eronat'ın, ön sözünde de belirttiği üzere, incelemeye tâbi tuttuğu romanlar şunlardır: Nabizâde Nazım, *Zehra* (1896), Halid Ziya Uşaklıgil, *Aşk-ı Memnu* (1900), Safvet Nezihî, *Zavallı Necdet* (1900), Ahmet Mithat, *Jön Türk* (1910), Fatma Aliye, *Enîn* (1910), Cemil Süleyman Alyanakoğlu, *Siyah Gözler* (1911), Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Cehennemlik* (1919), Halide Nusret Zorlutuna, *Küller* (1921), Nahit Sırrı Örik, *Kıskanmak* (1946) ve Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur* (1949).

Giriş kısmı bulunmayan çalışma, dört ana bölüm ve "Sonuç" kısmından oluşmaktadır. "Kıskançlığın Tanımı ve Kuramsal Yaklaşımlar" adlı birinci bölümde, "Kıskançlığın Tanımı ve Kavram Hakkındaki Görüşler", "Patolojik (Morbid, Obsesyonel) Kıskançlık", "Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayırıştırılması" ve "Kıskançlık Kavramına Kuramsal Yaklaşımlar" alt başlıkları yer almaktadır. Shakespeare'in ünlü karakteri Othello'dan bir alıntı ile başlayan birinci bölümde kıskançlığın dini literatürden edebiyat alanına, Habil ve Kabil'den Goethe'nin Genç Werther'ine, kadar uzanan bir duygu olduğundan bahsedilir. Roland Barthes, Ayal M. Pines, Robert W. White, Abraham Pieter Buunk ve Robert G. Bingle gibi araştırmacıların kıskançlık tanımlarını okura sunan Eronat, bunlardan hareketle kendisi de kavram için bir tanım geliştirir. Ona göre kıskançlık, "kaybetme korkusu veya kaygısı belirlediğinde kişinin refleks olarak geliştirdiği korumaya yönelik gösterilen tepki ya da tepkiler yumağı" (Eronat, 2021: 14) şeklinde açıklanabilir. Patolojik kıskançlık ise kavramın nörolojik nedenleri ile ilgilidir. Bu, Othello'daki İago karakteri üzerinden nedensiz ve mantıksız şekilde saplantıya dönüşmüş bir kıskançlık türü olarak açıklanır. Bahsedilen tür; sanrıların olduğu, agresiflik, aşırı kontrol gibi kötü sonuçlara neden olabilecek bir kıskançlıktır. Yazar üçüncü alt başlıkta çoğu kez birbirinin yerine kullanılan ve anlamları tam olarak idrak edilemeyen "haset", "imrenme" ve "kıskançlık" duyguları arasındaki farkları okura aktararak bu kavramlara bir sınır tayin eder. Buna göre "haset" başkasındakini isteme, "imrenme" beğenilen kişi veya şeye benzemek isteme, ona gıpta etme ve "kıskançlık" eldekini koruma güdüsü olarak açıklanır.

Eronat, son olarak kıskançlık hakkındaki kuramsal yaklaşımları ele alır. Soyun üremesi ve genin kopyalanması gibi yaşamsal uyuma hizmet eden sâikler üzerinde temellenen "Evrimsel Kuram", Darwin'in görüşleriyle okura aktarılır. Diğer başlıklarda, kıskançlığı bilişsel bir süreç olarak görüp bireyin konu hakkındaki değerlendirmeleri üzerinden hareket eden "Bilişsel-Olgusal Kuram"; Thibaut ve Kelley'in ortaya attığı, ilişkinin kurulması ve devam ettirilmesi noktasında ödenen bedelin alınan ödüle göre oranı üzerinden şekillenen Sosyal Mübadele Kuramlarından "Karşılıklı Bağımlılık Kuramı" ve kıskançlık duygusunun kişinin inançları, değerleri, karakteri, tecrübeleri ve çevreyle ilişkisinden bağımsız değerlendirilemeyeceğini öne süren "Transaksiyonel Yaklaşım" hakkında bilgiler verilir. Birinci bölümün sonlarında Eronat, Sigmund Freud ve Alfred Adler'in kıskançlık hakkındaki görüşleri ve konuya yaklaşımlarını aktarır. Buna göre Freud, kıskançlığı "yarışmacı", "yansıtılmış" ve "sanrısız" olarak üçe ayırır. Yarışmacı kıskançlıkta bir rakibin varlığı önemli iken yansıtılmış kıskançlıkta kişinin kendisinin gerçekleştirmediği aldatma arzusunun eşe suçlayıcı bir şekilde yüklenmesi söz konusudur. Sanrısız kıskançlık ise paranoyak bir süreç olarak öne çıkar. Adler ise insanı bu konuda

toplumdan ayrı düşünmez. Kıskançlığın aşağılık duygusundan kaynaklandığını ve karşısındaki insan üzerinde üstünlük kurma arzusundan ileri geldiğini öne sürer.

İkinci bölümde yazar, roman incelemelerinden hareketle “Kıskançlığın Türleri ve Yaslandığı Gerekçeler”i ortaya koyar. Bu bölümün alt başlıkları şunlardır: “Romantik Kıskançlık, Aldatma ve Güven Sorunu”, “Görünüm ya da Fiziksel Temelli Kıskançlık”, “Maddi Eşitsizlik, Ekonomik Temelli Kıskançlık”. Bu kısımda incelenen romanlardaki karakterler arasındaki kıskançlığın sebepleri, sosyolojik ve psikolojik dikkatlerle okuyucuya sunulmuştur. Örneğin *Aşk-ı Memnu*'da zengin fakat kendisinden yaşlı bir kişi olan Adnan Bey ile evlenen Bihter, onu daha genç olan yeğeni Behlül ile aldatırken Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cehennemlik* adlı romanında, genç ve güzel Cazibe Hanım'ın ihtiyar kocası Hasan Ferruh Efendi'yi kendisine daha denk olan görüncesinin oğlu olan Muzaffer ile aldattığı görülür. Nabizâde Nazım'ın *Zehra* adlı eserinde yalaya getirilen Sırrıcemal'i kendinden daha güzel bulan Zehra, onu kıskanmaya başlar ve roman, kadının bu patolojik durumunun çevresinde yarattığı yıkımlar etrafında şekillenir. Fatma Aliye'nin *Enîn* romanında ise Nebahat karakterinin Sebahat'ı zengin olduğu için kıskanması ekonomik temelli kıskançlığın öne çıkan örneklerindedir.

Üçüncü bölümün adı “Kıskançlığın Tarafları/Kıskanan ve Kıskanılan”dır. Bu bölümde “Sevgililer, Eşler, Nişanlılar Arasındaki Kıskançlık”, “Ebeveyn ve Çocuk Arasındaki Kıskançlık”, “Kardeşler Arasındaki Kıskançlık”, “Akrabalar Arasındaki Kıskançlık”, “Çalışanlar Arasındaki Kıskançlık” ve “Arkadaşlar Arasındaki Kıskançlık” alt başlıkları bulunmaktadır. Burada kıskançlık duygusunu yalnızca aşk ilişkilerine mal eden algının aşıldığı ve toplumun her sınıfı arasında kurulan ilişkilerde kıskançlığın ortaya çıkabildiği örnekler üzerinden okura aktarılmıştır. Örneğin *Aşk-ı Memnu* romanında Adnan Bey eşi Bihter'i kıskanmakta iken Bihter, yasak aşk yaşadığı sevgilisi Behlül'ü kıskanan taraftır. Ahmet Mithat'ın *Jön Türk* romanında ise uzun süreli birlikteliklerinden dolayı nişanlı olarak görülen Nurullah ve Ceylan'ın, Ahdiye Hanım'ın dâhil olmasıyla içine girdikleri birey-eş-rakip düzlemindeki kıskançlık üçgenine yer verilir. Nahit Sırrı Örik'in *Kıskanmak* romanında ağabeyini kıskanan Seniha ön plan iken *Zehra*'da, kardeşi Bedri'ye karşı aynı hisleri Zehra karakteri duymaktadır. *Zavallı Necdet*'te Necdet Feridun'un sevdiği kadınla evlenecek olan okul arkadaşı İbrahim Şemsi'ye, *Huzur*'da ise Adile Hanım'ın erkeklerin ilgi gösterdiği Nuran'a karşı duyduğu kıskançlık, arkadaşlar arasındaki kıskançlığın öne çıkan örnekleridir.

Dördüncü bölüm “Kıskançlığın Neden Olduğu Sonuçlar” üzerinde durmaktadır. Bu bölümün alt başlıkları şu şekildedir: “Ayrılma, Boşanma, Ailede Parçalanma”, “İntikam, Fiziksel Şiddet, Ölüm ve İntihar”, “Pişmanlık, Hastalık, Huzursuzluk ve Histeri”, “Kaçış ve Sürgün”. Kontrol edilemeyen kıskançlık duygusunun ikili ilişkilerde ve hatta daha geniş bir çevrede yarattığı yıkıcı tutum bu bölümde örnekleriyle ortaya konmuştur. Bilhassa patolojik kıskançlığın ortaya çıkardığı sonuçlar, roman karakterlerinin anlatı içindeki kaderini tayin etmek ve hikâyenin gidişatını şekillendirmek noktasında önemli bir yerdedir. Nitekim *Zehra* romanında eşinin sürekli kıskançlıkları sonucu Sırrıcemal ile yakınlaşan Suphi, sonunda onu boşar. Bunun devamında Zehra'nın ikiliden intikam alma hırsıyla yaptıkları ailenin parçalanmasına ve kiminin mezara kimininse hapse girmesine sebep olur. *Siyah Gözler* romanında ise genç bir delikanlı ile aşk yaşayan dul kadın, nöroloji temelli bir kıskançlık yaşamaya başlar ve aldatıldığına dair gaipten sesler duyar. Bunlardan kurtulamayan kadın sahip olamayacağını düşündüğü sevgilisini sonunda boğarak öldürür. Yaşanan kıskançlığa bağlı olarak romanlarda bir kaçış eylemi de gerçekleştirilir. Örneğin, *Zavallı Necdet*'te Meliha ve arkadaşı İbrahim Şemsi'nin nikâh şahidi olacak olan Necdet, bu durumdan kaçmaya başlar;

düğün günü Bursa’da olduğu için törene katılmaz. *Enîn* romanında ise sevdiği komşu kızı Fehame’ye görücü geleceğini öğrenen Rifat, Avrupa’ya gitmeye karar verir.

“Sonuç” bölümünde yazar, hakiki hayat sahnelerinin taklidi olan romanların psikoloji ile ilişkili bir tür olduğundan bahsederek bu disipline ait okumalar yapmanın davranışlara yön veren duyguları analiz etme noktasında büyük önem taşıdığından dem vurur. Eronat, kitabın dört bölümünde yaptığı incelemeleri ve bunlar üzerinden vardığı sonuçları bu kısımda yeniden gözler önüne serer. Bu anlamda “Sonuç” bölümü aynı zamanda çalışmanın geniş bir özeti gibidir. Netice itibarıyla yazar, kıskançlık duygusunun insanı kuşatan ve dengelenemediğinde yıkıcı sonuçlara sebep olan bir duygu olduğuna kanaat getirir; bunu incelediği romanlardan örneklerle temellendirir. Aynı zamanda “o çekici gizemli özelliği ile [kıskançlığın edebiyat için] daima gündemde” (Eronat, 2021: 190) kalacağını vurgular.

Kıskançlık kavramı ile ilgili başta psikoloji olmak üzere birçok farklı disiplinde çeşitli araştırmalar yürütülmüştür. Edebiyat-psikoloji ilişkisi çerçevesinde Dede Korkut Hikâyeleri, Divân edebiyatı ve Sait Faik hikâyelerinde kıskançlık olgusu farklı araştırmacılar tarafından incelenmiştir. Kıskançlık konulu bazı romanları ele alan bir makale çalışması da olmasına karşın meseleyi etraflıca değerlendiren hacimli bir çalışma henüz ortaya konmuş değildir. Bu anlamda Kamuran Eronat’ın *Türk Romanında Kıskançlık Sendromu (1896-1949)* adlı kitabının alanda önemli bir boşluğu dolduracağını söylemek mümkündür.

Yazar, baştan sona akıcı bir dil kullanmış ve anlatmak istediği bilgileri doğru bir şekilde koordine ederek okuruna açık bir şekilde sunmuştur. Eronat’ın incelediği romanlar da mesele için isabetli örneklerdir, lakin on romanla sınırlı tutulan incelemenin kapsamının biraz daha genişletilmesi mümkün olabilir. Zira çalışma başlığı geniş bir dönemi kapsayacak şekilde atılmıştır. Bu anlamda örnekler çoğaltılabilir. Yine de araştırmada maksadın hâsıl olduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür.

Bu çalışmayı edebiyat araştırmalarına kazandırdığı için Doç. Dr. Kamuran Eronat’ı tebrik ederiz.